

Jože Nemeč

Prekmurje na poštah znamkah

POVZETEK

Prve znamke povezane s Prekmurjem srečamo takoj po prvi svetovni vojni, ko so za začasno uporabo s preprostimi pečati pretiskali madžarske znamke. V času Jugoslavije ni izšla nobena znamka povezana s Prekmurjem. Tako lahko za prve znamke, ki prikazujejo Prekmurje štejemo tiste, ki so bile izdane po osamosvojitvi Slovenije in so v članku prikazane. Predstavljene so pa tudi znamke drugih držav, ki jih lahko povežemo s Prekmurjem.

Ključne besede: redne znamke, priložnostne znamke.

1. Uvod

Prve poštne znamke so najpogosteje prikazovale vladarje ali državne simbole. Kasneje pa so na znamkah pričele države prikazovati tudi druge motive. Tako so postale znamke nekakšna osebna izkaznica. Na današnjih znamkah so prikazane znane osebnosti, naravne in kulturne znamenitosti, flora, favna ter druge značilnosti države, ki jih je izdala. Znamke so na ta način postale promotor, ki doseže vse kotičke zemeljske oble. Zato številne države načrtujejo izdaje znamk za nekaj let vnaprej. V pričujočem članku si bomo ogledali, kako je bilo doslej na znamkah predstavljeno Prekmurje.

Do konca prve svetovne vojne ni izšla nobena znamka povezana s Prekmurjem. Po koncu prve svetovne vojne, je s prihodom jugoslovanske vojske na teritorij Prekmurja nastala praznina pri uporabi znamk. Pošta je težavo reševala s »pretiskimi« s plutovinastimi in gumijastimi pečati. Tako so nastale znamke s pretiskom »SHS« in »Prekomurje SHS«. Zbirko teh znamk hrani Pokrajinski muzej Murska Sobota. Muzej je izdal tudi katalog razstave teh znamk, v katerem so te znamke opisane in prikazane.

2. Redne znamke

Po osamosvojitvi Slovenije pa je izšlo več znamk povezanih s Prekmurjem. Preden si jih ogledamo povejmo, da izdajajo poštne uprave običajno dve vrsti znamk. V prvo skupino sodijo redne znamke. Zanje je značilno, da so v prodaji daljše časovno obdobje. Da je njihova izdelava cenejša, se pri tisku uporablja manjše število barv. Pogosto prihaja do ponatisov, zato so lahko znamke natisnjene na različnih vrstah papirja, prav tako pa lahko pride do razlik v barvah, načinih zobčanja in velikosti znamk.

V seriji rednih znamk s skupnim imenom »Slovenija Evropa v malem« so izšle tri znamke z motiviko iz Prekmurja prikazane na sliki 1:

1. Na prvi znamki, z nazivno vrednostjo 20 tolarjev, ki je izšla 14. maja 1993, je prikazana prekmurska hiša. Ta sodi med najbolj skladne in konceptualno celovite primere stavbne dediščine. Običajno je bila grajena v obliki črke L. V posamezne prostore so vodili posebni vhodi, podaljšana streha pa je nudila učinkovito zaščito pred dežjem in soncem. Fasade so bile bele barve z barvitimi pasovi.

2. Druga znamka iz te serije, z nazivno vrednostjo 8 tolarjev, je izšla 25. avgusta 1993. Na znamki je prikazan plavajoči mlin na Muri. Tak mlin je posebno primeren za reke, ki pogosto spreminjajo vodostaj. Mlini so stali na dveh velikih čolnih, na katerih je tudi bilo mlinsko poslopje. Prve plavajoče mline so poznali že stari Rimljani, pri nas pa jih je bilo največ prav na reki Muri. Znamka z mlinom na Muri je bila natisnjena tudi na dveh poštah celinah in sicer na dopisnici z zeleno barvo in na pismu rdečo barvo.
3. Tretja znamka iz te serije je izšla 7. novembra 1994 in je imela nazivno vrednost 300 tolarjev. Znamka je prikazovala slamnati dožnjek ali lujster. Okraski iz slame so vrhunske mojstrovine domačega pletarskega znanja. Razen slamnatih lestencev so izdelovali tudi drugačne okrasne izdelke za poročne gostije, okraševanje v božičnem času in druge slavnostne priložnosti.

Slika 1. Znamke iz serije »Slovenija Evropa v malem« - prekmurska hiša, plavajoči mlin in dožnjek.

V seriji rednih znamk »Grajske stavbe na Slovenskem« je v sotisku z dvorcem Olimje izšla 4. oktobra 2001 znamka, ki prikazuje murskosoboški grad. Grad v Murski Soboti so zgradili v drugi polovici 16. stoletja grofje Széchy. Kasneje so postali njegovi lastniki grofje Szápáry, ki so ga leta 1934 prodali občini. Grad odlikuje imeniten vhodni portal. Baročni grajski salon je okoli leta 1760 poslikal štajerski slikar Johannes Pöckl. Stavbo obdaja grajski park, ki sodi med najlepše v Sloveniji. Obe znamki sta imeli nazivno vrednost D, ki jo uporabljamo za nestandardna pisma poslana v tujino.

Slika 2. Znamki v sotisku iz serije »Grajske stavbe na Slovenskem« - dvorec Olimje in grad v Murski Soboti.

3. Priložnostne znamke

Druga skupina znamk, ki jih izdaja pošta so priložnostne znamke. Te znamke izhajajo v manjši nakladi in so v prodaji le omejeno obdobje (v Sloveniji le leto dni od izida). Znamke so običajno tiskane s kvalitetnejšim večbarvnim tiskom. S temi znamkami obeleži pošta pomembnejše dogodke, osebe, obletnice, običaje, pa tudi objekte kot so rastline živali, predmeti in kraji, ki so zanimivi za širši krog zbiralcev znamk.

V skupini priložnostnih znamk pa je Pošta Slovenije izdala naslednje znamke povezane s Prekmurjem:

1. Znamki, ki prikazujeta borovo gostuvanje. Če v obdobju med dvema pustnima sobotama v vasi ni bilo poroke, prirajajo v teh vaseh v Prekmurju na pustno nedeljo Borovo gostuvanje. Pri "poroki" sodeluje veliko stalnih likov kot so borov pop, borov oče, borova mati, turbaš in drugi. V gozdu posekajo bor in pri tem pazijo, da jim fantje iz sosedne vasi ne ukradejo vršička. Ko bor pripeljejo v vas, ga poročijo z najstarejšim fantom. Poroka se zaključi z veselico, na kateri sodelujejo vsi prebivalci domače vasi in veliko okoličanov. Znamki sta izšli 22. januarja 1998 v sotisku tako, da tvorita enotno podobo in imata nazivni vrednosti 20 in 80 tolarjev.

Slika 3. Borova gostuvanje.

2. Istega leta so 25. marca izšle tri znamke z liki, ki jih je ustvaril akademski kipar Miki Muster. Osrednji junaki njegovih stripov so Zvitorepec, Trdonja in Lakotnik, karikirane živali, ki so postale del slovenske folklorne. Prvi je lisjak, drugi želva in tretji volk. Na znamki za 14 tolarjev je prikazan Lakotnik, na znamki za 105 tolarjev Trdonja in na znamki za 118 tolarjev Zvitorepec. Znamke so bile tiskane v polah s 25 znamkami in v bloku s šestimi znamkami.

Slika 4. Blok z znamkami na katerih so Zvitorepec, Trdonja in Lakotnik.

3. Naslednja znamka je bila posvečena arhitektu, urbanistu in oblikovalcu Jožetu Plečniku, ki se je šolal za mizarja na obrtni šoli v Gradcu in je povezan s Prekmurjem s svojimi deli. Po končani šoli je delal na Dunaju, kjer ga je Otto Wagner sprejel v svojo mojstrsko šolo. Leta 1911 je sprejel mesto profesorja na šoli za umetnost in obrt v Pragi, devet let pozneje pa je postal profesor za arhitekturno risanje na univerzi v Ljubljani. Leta 1924 je prišel v Bogojino. Spomladi tega leta ga je župnik Ivan Baša naprosil, da bi naredil načrt za novo cerkev. Plečnik je naredil načrt za novo mogočno cerkev. Pozneje je načrt spremenil tako, da je ohranil staro cerkev. Na sliki 5 je znamka za 95 tolarjev, ki je izšla 23. januarja 2002 in prikazuje Plečnikov portret.

Slika 5. Znamka s portretom arhitekta Jožeta Plečnika.

4. Na naslednjih dveh znamkah, z nominalno vrednostjo 52 tolarjev, ki sta tiskani v sotisku, je prikazana prehrabna dediščina Prekmurja. Na prvi je slika bujite repe in bograča, na drugi pa prekmurske gibanice. Bujta repa je samostojna jed ali priloga v zimskem času ob kolinah. Kislo repo se kuha z masnimi deli svinjske glave, z deli vratu in kože ter proseno kašo ter zabeli s prežganjem, majaronom, kisom, česnom in čebulo. Bograč je vrsta golaža, pri katerem se čuti madžarski vpliv in se kuha v kotliču. Gibanica pa je najbolj znana prekmurska sladica, pripravljena iz vlečenega testa in nadevov iz skute, maka, orehov in jabolok. Znamki, ki sta prikazani na sliki 7, sta izšli 18. novembra 2004.

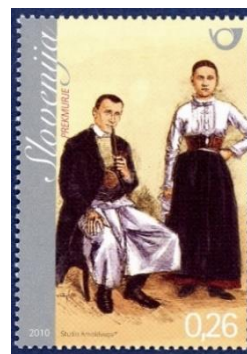
Slika 6. Znamki, ki prikazujeta značilne prekmurske jedi.

5. Leta 2009 je bilo od 4. do 9. septembra 56. svetovno prvenstvo oračev v Tešanovcih. Prvo svetovno tekmovanje oračev je bilo leta 1953 v Kanadi. V Sloveniji smo imeli prvo republiško prvenstvo v oranju leta 1956 v Novem mestu. V samostojni Sloveniji je bilo prvo državno tekmovanje leta 1991 v Apačah v Pomurju. Danes tekmujejo orači v oranju s plugi krajniki in z obračalnimi plugi na strnišču in ledini. Dva najboljša tekmovalca z državnega tekmovanja se udeležita svetovnega prvenstva, ki poteka vsako leto v drugi državi. Na sliki 7 je znamka za 0,45 evra, posvečena temu prvenstvu z motivom traktorja.

Slika 7. Znamka posvečena 56. svetovnemu prvenstvu v oranju.

6. V seriji znamk, ki prikazujejo slovenske narodne nošnje, je 29. januarja 2010 izšla znamka, ki predstavlja narodno nošnjo iz Prekmurja. Na znamki za 0,26 evra, ki je prikazana na sliki 8, je slikarska (črno-bela) upodobitev ženske in moške praznične noše iz knjige *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* iz leta 1891, ki jo je za potrebe Avstro-Ogrske izdelal B. Belosich. Gre za nošo prekmurskih Slovencev, ki so takrat živeli v Železni županiji. Ilustracija je po ustnih in pisnih virih barvno prilagojena za potrebe izdelave poštne znamke. Moški ima črni plašč (kaput), belo platneno srajco (rôbača, srakca, srakica), telovnik (pruslek), široke bele platnene hlače (lače, bregtūše) in je obut v škornje (črevli); okoli vratu ima obešen meh za tobak in kadi pipo. Ženska je oblečena v belo bluzo s čipkami in pasom pod prsmi (pojás), krilo (janka), predpasnik (förtój) in obuta v čevlje (kapučje). V rokah drži naglavno ruto (robec).

Slika 8. Znamka s prekmursko narodno nošnjo.

7. Dne 25. maja 2012 je Pošta Slovenije izdala, skupno z Madžarsko pošto, dve znamki v bloku prikazani na sliki 9. Na znamkah z nazivno vrednostjo 0,92 evra sta prikazani cimprača iz Filovcev in dimnica iz Zgornjega Senika. Blok, ki ga je izdala Madžarska pošta se razlikuje le v napisih in je brez črtno kode na desni strani. Lesena hiša cimprača iz leta 1910 je bila v lončarsko vas Filovci prenesena leta 2004. Panonska stavba, oblikovana »na vogel«, pod skupno streho združuje stanovanjske in gospodarske prostore. Grajena je iz tesanega lesa, od zunaj in znotraj ometana z ilovico, pomešano s plevami, prebeljena z apnom in krita s slamo. Hiša je imela veliko hišo, vežo, kuhinjo, klet, hlev, skedenj ter svinjake in leseno stranišče. V hiši so do okoli leta 1950 tudi lončarili. Filovski lončarji so bili znani po »črno žgani« nepropustni posodi primerni za shranjevanje ali prenašanje vode.

V Muzejski vasi Železne županije v Szombathelyu so obnovili slovensko dimnico iz Zgornjega Senika iz začetka 19. stoletja. Stene so iz lesenih brun, slemensko ostrejšje je izoblikovano na »škarišča« in pokrito s slamo. Hišo s črno kuhinjo so leta 1978 razstavili in ugotovili, da je bil stanovanjski del prvotno sestavljen iz dimnice, veže in kleti. V dimnici je bilo pet lin z giblivo desko, ena odprtina za zračenje in ena odprtina za odvajanje dima. Pri madžarskem tipu dimnice je imel vsak prostor poseben vhod iz odprtega hodnika. V skupni izdaji znamk sta Pošta Slovenije in Madžarska pošta izdali blok z dvema znamkama z nazivno vrednostjo za 0,92 evra v Sloveniji in 260 forintov na Madžarskem z motivom Lončarske vasi in Dimnice.

Slika 9. Blok skupne izdaje Pošte Slovenije in Madžarske pošte.

8. V seriji znamk, ki prikazujejo krajinske parke, je prav tako 25. maja 2012 izšel blok z eno znamko in z nazivno vrednostjo 1,25 evra. Blok prikazan na sliki 10 je posvečen Krajinskemu parku Goričko. Ta je slovenski del trideželnega parka, ki ga sestavljata še Narodni park Őrség na Madžarskem in Narodni park Raab v Avstriji. Park ima ime po goricah, kot domačini imenujejo griče, ki so nastali na dnu Panonskega morja. Poleg močvirij in mokrotnih travnikov so tu gozdovi, jezera, ribniki in griči z vinogradi. Krajinski park Goričko omogoča ustrezne pogoje za življenje nekaterim rastlinskim in živalskim vrstam kot so vidra, nekateri redki hrošči, plazilci, jelenjad, kačji pastirji itd. Tu pa stojijo tudi stari mlini, s slamo krite domačije, številne evangeličanske in katoliške cerkve, pa tudi največji grad na Slovenskem, to je grad Grad.

Slika 10. Blok z motivom Krajinskega parka Goričko.

4. Znamke drugih držav

Ob pregledu znamk z motiviko Prekmurja ne moremo tudi mimo znamk drugih držav, ki jih na tak ali drugačen način lahko povežemo s Prekmurjem:

1. Prvo tako znamko, z nazivno vrednostjo 12 frankov, je 7. aprila 1956. leta izdala Francija. V tej zgradbi je bila podpisana dne 4. junija 1920 Trianonska mirovna pogodba med antanto in Madžarsko. Na podlagi te pogodbe je Prekmurje pripadlo Jugoslaviji.
2. Družina Szapary, ki je bila zadnja lastnica, soboškega gradu, je izvirala iz kraja Szapar na Madžarskem. Ta družina je imela tudi na madžarskem svoja posestva. Tako je bil njihov tudi grad v kraju Bük. Ta grad znamki je bil prikazan na redni znamki za 8 forintov, ki jo je izdala Madžarska pošta 28. novembra 1991.

Slika 11. Veliki trianon v Versaillu in grad v Bük.

3. S Prekmurjem pa lahko povežemo tudi dva znanstvenika. Prvi je astronom Johannes Kepler, ki je prvi opisal zakone gibanja planetov okoli sonca. Kot izgnanec je, ob koncu 17. stoletja, bival nekaj časa v Nádasdyjevem dvorcu na Petanjcih. Doslej je izšlo več kot 50 znamk različnih držav posvečenih Keplerju in njegovim zakonom. Seznam znamk lahko bralec najde na spletni strani <http://jeff560.tripod.com/stamps.html>. Na sliki 12 je znamka z nazivno vrednostjo 50 mark, ki jo je 23. februarja 1971 izdala Nemška demokratična republika.
4. 18. avgusta 1934 je v Ženavljah pristal stratosferski balon. V njem sta bila stratosferska letalca profesor Max Cosyns in njegov asistent Nere van Elst. Nekaj dni je bilo tako Prekmurje z balonom vred predmet informacijskih poročil časopisov in radijskih postaj v Evropi in Ameriki. Balon je konstruiral švicarski fizik Auguste Piccard. Tudi Picarda in njegov balon najdemo na številnih znamkah različnih držav. Na sliki 12 je tudi znamka z nazivno vrednostjo 400 lir, ki jo je 20. aprila 1983 izdal San Marino.

Slika 12. Znamki posvečeni Johannesu Keplerju in Augustu Piccardu.

Ta pregled kaže, da je tudi Prekmurje uvrščeno na filatelistični zemljevid. Morda bo kdo našel še katero znamko, ki bi jo lahko dodal k gornjemu pregledu. Prepričani pa smo lahko, da bodo pošte tudi v prihodnje izdajale znamke, ki ji bo možno uvrstiti v tak pregled.

Literatura

1. Martin Velikanje: Slovenika, Vila Magnus d.o.o., 2016
2. Katalog Scott 2009
3. <http://jeff560.tripod.com/stamps.html>
4. Bilteni Pošte Slovenije